

Geslaagd broedgeval van Slechtvalk in Zuid-Kennemerland

Erik Wokke & Paul J. Marcus

Inleiding

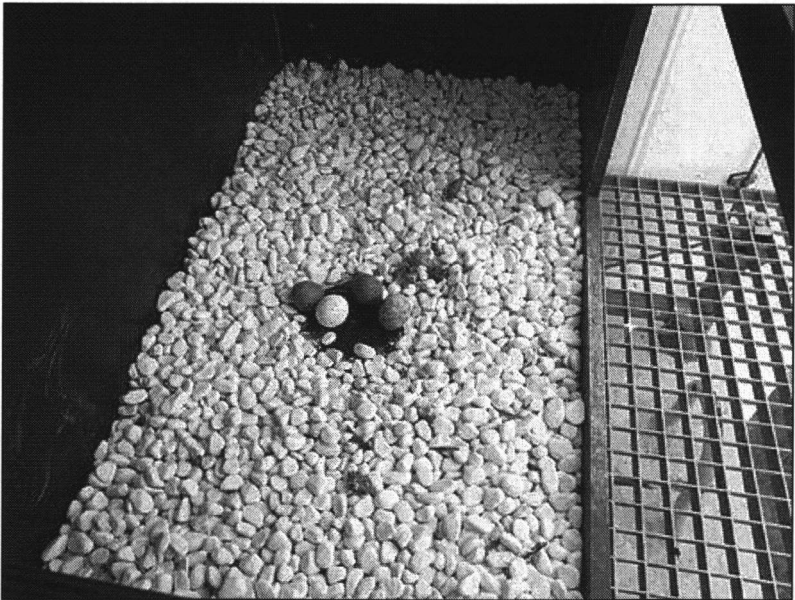
Sinds 2006 pleistert er een paartje Slechtvalken in Spaarnwoude. Het stel is jaarrond aanwezig en is vaak te vinden op hekwerken in weilanden of in hoogspanningsmasten langs de A9. Tijdens de broedperiode worden de valken vaak aangetroffen op – of in de onmiddellijke nabijheid van – de Alticom zendtoren in de Waarderpolder in Haarlem. In 2007 is de broedpoging aldaar mislukt. Eind 2007 is er op de toren een kast geplaatst om toekomstige broedpogingen meer kans van slagen te geven (Wokke & Marcus, 2007). In dit artikel wordt verslag gedaan van het eerste succesvolle broedgeval in 2008.

Broeden 2008

Na de plaatsing van de nestkast, leken de beide valken in eerste instantie geen belangstelling voor hun nieuw aangeboden verblijf te tonen. Pas op 15 maart werd er een valk in de kast gezien. Daarna werd er regelmatig activiteit van de vogels rond en in de nestkast waargenomen. Van broeden leek echter nog geen sprake. Op 26 maart werd het vrouwtje echter 's ochtends in broedhouding in de kast gezien. Net na 13.00 werd zij afgelost door het mannetje. Op 3 april wordt er door de torenbeheerder een werkbezoek aan de toren gebracht. Omdat daarbij ook de bovenste verdieping wordt betreden, wordt er van de gelegenheid gebruik gemaakt het legsel te controleren. Het bleek te gaan om een voltallig legsel bestaande uit vier eieren. Opvallend was het onderlinge kleurverschil van de eieren; het legsel bestond uit twee donkere, één iets lichter exemplaar en één bleek ei (zie foto). Verder bleek dat de valken een dermate diepe kuil in het grint hadden gemaakt dat de eieren op de kale bodem lagen.

Van het legsel worden diverse foto's gemaakt die onder andere naar enkele experts van de Werkgroep Slechtvalk Nederland worden gestuurd. Omdat bleek dat er wat te weinig grint in de kast lag werd besloten om

extra grint toe te voegen. Tevens wordt aangeraden de lat voor de ingang te verhogen om het grint op zijn plaats te houden. Op 10 april wordt de toren wederom bezocht. Bij het openen van de kast is de deceptie groot. Twee eieren zijn spoorloos verdwenen. De overgebleven eieren voelen niet doorbroed aan. Toch wordt het grint op de broedplek toegevoegd en de eieren worden in een zelf gemaakt kuiltje teruggelegd. De lat voor de kast blijkt na nader onderzoek toch voldoende hoog te zijn. In de dagen daarna wordt broeden niet bevestigd. De valken hadden de belangstelling voor de kast verloren en waren ook (te) vaak tegelijkertijd in beeld. Hoopgevend was dan ook de waarneming van een copulatie op 20 april. Een kleine week daarna zat het vrouwtje weer te broeden.

Eerste legsel van Slechtvalken op de Alticomtoren in 2008. Herman Naarding (Alticom).

Kuikens

De broedduur van Slechtvalken is ongeveer 32 dagen (Ratcliffe, 1993). Aan de hand hiervan werd berekend dat het legsel rond 5 juni uit zou moeten komen. Op 9 juni werd één jonge vogel in de kast waargenomen. Op 15 juni werden er twee (en mogelijk zelfs drie) jonge vogels geteld. Dat het daadwerkelijk om drie kuikens ging, werd bevestigd tijdens een bezoek aan de toren op 19 juni. Bij opening van de kast ble-

ken er één vrouwtje en twee mannetjes in het nest te zitten. In de kast lag nog één niet uitgekomen ei. De jongen werden geringd met om de linker tarsus een metalen ring van het vogeltrekstation in Heteren. Aan de rechter tarsus werd een oranje kleurring met daarop een unieke code aangebracht. Tevens werden de biometrische gegevens genoteerd (zie tabel 1) en werd van elk jong DNA materiaal afgenomen. Het niet uitgekomen ei is opgestuurd voor onderzoek naar de embryonale ontwikkeling. Ook werden er zoveel mogelijk prooiresen verzameld die in- en rond de kast te vinden waren.

Tabel 1. Biometrische gegevens van slechtvalk kuikens met een leeftijd van ongeveer drie weken, gemeten op 19 juni.

Vogel	Conditie en biometrie
Man DV	520 gram, krop leeg, vleugel 137, P8 47/9, staart 25/6, tarsus 47,06, klauw 103.
Man DW	585 gram, krop leeg, vleugel 152, P8 59/12, staart 41/10 tarsus 47,26 klauw 102
Vrouw AV	740 gram, krop leeg, vleugel 160, P8 68/18 staart 43/13, tarsus 51,01, klauw 117

Uitvliegen

Op 30 juni werd er op het rooster voor de kast één kuiken gezien dat verwoed vliegpogingen deed. Begin juli werden ook de andere twee kuikens regelmatig voor de kast gezien. Alle vogels hadden de meeste donsveren reeds verloren. Op 9 juli werd waargenomen dat één jong de toren verliet en met een stevige wind naar het noorden afdreef. Dit gebeurde terwijl er op de toren werkzaamheden uitgevoerd werden. Ook van de twee andere jongen was die middag geen spoor meer te bekennen. 's Avonds werd het mannetje op het parkeerterrein van de KPN vestiging aangetroffen. De vogel werd ondergebracht in een nachtopvang in Heemstede. De volgende dag was ook het vrouwtje terecht. Deze werd die dag in een tuin in Penningsveer aangetroffen en vervolgens naar het Vogelhospitaal in Haarlem gebracht.

Op 10 juli werden beide juvenielen weer op de toren teruggezet. Op de 14e werd het nog vermiste mannetje helaas dood op een dak op een bedrijfspand tegenover de KPN vestiging aangetroffen. De overgebleven jongen werden weer door de ouders geaccepteerd, gezien de frequente prooiaanvoer de dagen er na. In de week die volgde waren de jongen voortdurend bezig met vlieg oefeningen. Dit leverde niet alleen hachelijke situaties voor de valken zelf op, maar ook een groep vogelaars die verichtingen van de valken praktisch dagelijks volgde zaten af en toe met de handen in het haar. Illustratief is een rondvlucht van het juveniele

vrouwtje op 16 juli; zij verlaat rond de middag de toren en vliegt erg laag, pal over een groepje valkenliefhebbers die zich geposteerd hadden bij een picknickbankje langs een fietspad in de Veerpolder. De valk vliegt terug naar de toren, probeert drie keer vergeefs op een lamp te landen, valt naar beneden, probeert nog op een sponning van een lager gelegen raam te gaan zitten, valt er weer af en verdwijnt uit beeld. Gelukkig wordt zij aan het eind van de middag teruggezien op het dak van een trappenhuis naast de toren.

Roy Slaterus met juveniele Slechtvalk, vlak voor vrijlaten op de Alticom toren. Herman Naarding (Alticom).

Op 17 juli zaten beide jongen weer hoog op de toren en kon worden vastgesteld dat de jongen zichtbaar beter vlogen. Tijdens de dagen erna worden de jongen regelmatig vliegend rond de toren waargenomen. Er was veel interactie tussen de jongen. Diverse malen werd waargenomen dat de vogels speels op elkaar stoten, soms erg hoog in de lucht. Op 4 augustus kwam het juveniele vrouwtje 's middags met een flinke prooi naar de toren vliegen. Zij landde op een metalen bak aan de noordoostzijde en liet daarbij haar prooi vallen. In de weken erna werden de rondvluchten steeds langer. Met regelmaat werden er spectaculaire luchtshows weggegeven. Echter, in de loop van augustus viel het vogelaars op dat de jongen zich steeds minder lieten zien. Op 20 augustus werd

om 19.00 voor het laatst een juveniele valk gezien. Het was het jonge vrouwtje die samen met haar moeder boven in de toren zat. Er is nadien van beide jongen niets meer vernomen

Juveniele slechtvalk (man) in de nachtopvang. Roy Slaterus.

Mislukte eerste broedpoging

De drie eieren die verdwenen tijdens de eerste broedpoging, zijn waarschijnlijk tijdens het broeden gebroken. Beschadigde eieren worden vaak gegeten door de ouders. (Ratcliffe 2003). Doorgaans is er van deze eieren geen spoor meer terug te vinden. Dat bleek ook tijdens de nestcontrole op 10 april het geval te zijn. Alleen het vierde ei werd tijdens het nestbezoek op 19 juni niet uitgebroed teruggevonden. Eieren kunnen beschadigen door verschillende oorzaken, onder andere doordat ze tegen elkaar aangeperst liggen of beschadigd raken door een hoekig steentje. Ook kan een beschadiging verband houden met een (te) dunne eierschaal.

Nalegsel

De uitgevolgen jongen zijn afkomstig uit een nalegsel. Ter verduidelijking: een vervolgsegsel is een legsel dat door het zelfde paar in het zelfde jaar wordt geproduceerd als het eerste legsel tijdens de eileg verloren gaat. Een nalegsel wordt eveneens door het zelfde paar in het zelfde jaar gemaakt, maar pas nadat het eerste legsel voltallig was en in de broedfase verloren is gegaan (Bijlsma, 1998). Dit laatste is in overeenstemming met de situatie op de toren in 2008 want er werd immers in eerste instantie een volledig legsel van vier eieren aangetroffen. Nalegsels komen in Nederland niet veel voor. Over het algemeen lukt de eerste broedpoging. Cijfers met betrekking tot nalegsels in Nederland zijn er echter niet. Ook in de buitenlandse literatuur is er nauwelijks iets over te vinden (*mond. med.* P. van Geneijgen). In het bekende boek *"The Peregrine Falcon"* wordt er wel iets over gezegd. Auteur Derek Ratcliffe schrijft dat niet alle Slechtvalk paren beginnen aan vervolg- of nalegsels. De kans op een nalegsel is het grootst als de valken de eieren in het begin van de broedfase verliezen. Daarentegen zijn er gevallen bekend van Slechtvalken die wel tot drie legsels in één seizoen komen (Ratcliffe, 1993). Gezien het feit dat er in toenemende mate webcam bij broedkasten van Slechtvalken worden geplaatst is het aannemelijk dat er in de toekomst wat meer en concretere informatie verkregen zal worden met betrekking tot de frequentie van het komen tot niet alleen nalegsels maar uiteraard ook over vervolglegsels van de Nederlandse Slechtvalken.

Mannetje DW blijkt vrouwtje!?

Het dode mannetje is aan de Universiteit van Amsterdam afgestaan, ter opname in haar collectie. Opmerkelijk was dat tijdens het balgen geconcludeerd werd dat het hier een vrouwtje betrof. Het oviduct was duidelijk zichtbaar, maar een ovarium kon niet worden vastgesteld en de testes evenmin (*pers. comm.* Tineke Prins).

Rond half november is er contact geweest tussen de Werkgroep Slechtvalk Nederland (WSN) en de UvA inzake dit bijzondere geval. Tevens is Rob Bijlsma om een reactie gevraagd. De genomen maten van deze vogel vallen immers perfect binnen de marges van een man. De WSN heeft de Universiteit van Amsterdam gevraagd om over deze bijzondere bevinding te publiceren. Ongetwijfeld meer hierover in de volgende Nieuwsbrief van de WSN en waarschijnlijk ook in een van de komende uitgaven van *"Fitis"*. Tijdens het balgen viel verder op dat de vogel inwendig verbloed was en dat de huid op de rug en nek beschadigd was. De maag was leeg en de vogel werd "vet" bevonden.

De doodsoorzaak van het mannetje DW is onbekend. Opvallend is dat de vogel liggend op zijn rug op het dak is aangetroffen (mond. med. Rob Jansson) Het zou kunnen dat de vogel is aangevallen door de Kleine Mantelmeeuwen die in de Waarderpolder op verschillende daken jongen hadden. Er is door verschillende vogelaars meerdere malen gezien dat Kleine Mantelmeeuwen op de juveniele valken stootten. Dit gebeurde echter uitsluitend als de jongen in de buurt vlieggrondjes maakten. Het kan zijn dat het mannetje na het afspringen nog maar kort geleefd heeft. Er is door vogelaars niet vastgesteld dat de ouders het betreffende dak na het zoekraken van het jong bezocht hebben, hoewel ze het jong ongetwijfeld moeten hebben gezien.

Prooien

Tijdens observaties vanaf de grond werden de ouders regelmatig met prooien waargenomen die in eerste instantie voor de jongen geplukt werden. Toen de jongen medio juli min of meer vliegvlug waren, werden de prooien alleen nog aangevoerd. Het plukken moest zij toen zelf doen. Opvallend was dat het nogal eens voorkwam dat de jongen geen belangstelling voor de prooien toonden. Ook toonden zij zich onderling geen voedselconcurrenten. Er is diverse keren vastgesteld dat de jongen van één en de zelfde prooi aten of rustig zaten toe te kijken hoe de broer of zus de maaltijd nuttigde. Er is geen beeld ontstaan van een dagelijks ritme met betrekking tot de prooi aanvoer. De ouders lijken op willekeurige tijdstippen te gaan jagen en het kwam voor dat de adulte vogels tegelijkertijd met een prooi naar de toren vlogen. Het is uiteraard goed mogelijk dat de valken ook 's nachts voor de jongen op pad gingen. Er zijn geen nachtelijke waarnemingen van deze vogels bekend. Zie tabel 2 voor een overzicht van de prooi-soorten die in en rond de kast zijn aangetroffen.

Tabel 2. Gevonden prooi-soorten of prooiresten op- of in de onmiddellijke nabijheid van de toren in de periode december 2006 tot en met oktober 2008

Wintertaling	Rosse Grutto	Zanglijster
Waterral	Tureluur	Kramsvogel
Waterhoen	Visdief	Kauw
Scholekster	Houtduif	Spreeuw
Houtsnip	stadsduif	Huismus
Kievit	Gierzwaluw	Vink
Watersnip	Grote Bonte Specht	Groenling
Grutto		

Broedgevallen van Slechtvalken in Noord-Holland in 2008

Ten einde het broedgeval in Haarlem in een wat breder perspectief te zetten word onderstaand, op volgorde van ringdatum een korte samenvatting gegeven van alle broedgevallen van Slechtvalk in Noord-Holland in 2008. Tevens worden de voornaamste prooiërestsoorten aangegeven die op de ringdatum in en rond de betreffende broedplaatsen werden aangetroffen (gegevens Peter van Geneijgen).

Corus IJmuiden: Op 28 april werden er twee mannetjes en twee vrouwtjes geringd. Alle jongen zijn succesvol uitgevlogen. Prooiëresten: vooral duiven.

Hemwegcentrale Havens-West Amsterdam: Op 5 mei werden er twee mannetjes en twee vrouwtjes geringd. De oudervogels waren dezelfde als die van vorig jaar. Het mannetje is in ieder geval achtste kalender jaar en waarschijnlijk al in het negende kalenderjaar. Het vrouwtje is geringd op 8 mei 2003 op de Bayerfabriek in Dormagen, Dusseldorf. Ze verscheen in 2005 op de Hemwegcentrale. Prooiëresten: vooral duiven en Spreeuw.

AEB, afvalverwerkingscentrale, Havens-west Amsterdam: Hier werd in 2008 voor het eerst gebroed. Op 20 mei werden hier 1 man en 2 vrouwen geringd. Prooiëresten: vooral duiven, spreeuwen en Gierzwaluw.

Dankwoord

Dank aan de volgende personen voor hun inzet en betrokkenheid gedurende het broedseizoen van de Slechtvalken op de Haarlem toren in 2008: Jos Blakenburg (WSN), Roely Bos, Lodewijk Blokland, Jan van Dijk (WSN) Charles Dupon, Peter van Geneijgen (WSN) Rob Jansson (KPN), Herman Naarding (Alticom), Roy Slaterus en Pieter Vermeer. Voorts dank aan de mensen van het Vogelhospitaal voor de opvang van de twee juveniele valken.

Literatuur

- Bijlsma, R.G., 1998. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV uitgeverij, Utrecht.
- Ratcliffe, D.A., 1993. The Peregrine Falcon. 2nd edition. T & AD Poyser, London.
- Wokke, E. & Marcus, P.J., 2007. Eerste broedgeval Slechtvalk voor Zuid-Kennemerland. Fitis 43(4): 169-174.